

Quá trình tiếp nhận Duy Thức học ở Việt Nam đầu thế kỷ XX - đến nay

ISSN: 2734-9195

17:19 10/05/2023

Tác giả: **TS Thích Hạnh Tuệ - SC Thích Nữ Trung Hiếu**

Tâm lý học Phật giáo (Duy thức học) được trình bày một cách chi tiết, có hệ thống khi Duy thức trở thành một tông phái tại Ấn Độ. Tông Duy thức Phạn ngữ được hiểu là sự kết hợp của ba từ: Cittamàtra; Yogacàra; Vijnanaptivàda. Trong đó, Cittamàtra là duy tâm - nghĩa là tất cả do tâm tạo ra; Yogacàra là du già và hạnh - nghĩa là thực tập thiền định và hành hạnh Bồ tát; Vijnanaptivàda dịch là duy thức - ngụ ý tất cả vạn vật do thức hiện khởi. Về sau, do các bộ luận duy thức (Vijnanaptivàda) của Ngài Thế Thân được phổ biến hơn nên thường gọi là Duy thức tông. Tông Duy thức được hình thành trên nền tảng những lời dạy nguyên thủy của đức Phật như: Trong tất cả các pháp tâm dẫn đầu tâm làm chủ tâm tạo tác... (PC 1); Trong bài Kinh Chuyển pháp luân thuộc Tương ưng V khi khái niệm về khổ thánh đế đức Phật dạy: “..... tóm lại năm thủ uẩn là khổ” tức trạng thái tâm thức chấp thủ vào sắc, thọ, tưởng, hành, thức chính là khổ. Hay khi đức Phật khái niệm về Diệt Thánh đế, Ngài dạy: chính là trạng thái tâm thức “đoạn diệt, ly tham,.... và không còn chấp trước bất cứ điều gì nữa”. Do đó, tu tập cốt yếu là sự chuyển hóa tâm thức. Như vậy, Duy thức học là dựa trên cơ sở những lời đức Phật dạy và đã trải qua thời gian nhiều thế kỷ cùng với chư vị tổ sư, cao tăng thiền sư, luận sư tiếp nối diễn dịch, triển khai cả chiều rộng và chiều sâu và tất nhiên là không đi ngược lại thánh giáo của Như Lai, thì Duy thức tông mới dần được hình thành và phát triển.

Những khái niệm về tâm, ý, thức được diễn giải, trình bày rõ nét nhất có thể vào khoảng thế kỷ thứ II với bộ Đại thừa khởi tín luận của Bồ tát Mã Minh (và một số bộ luận liên quan) nhưng đến thời của ngài Vô Trước (Asaṅga) và người em là Thế Thân (vasubandhu) thì tông này mới chính thức được hình thành vào khoảng thế kỷ thứ IV. Tông Duy thức phát triển mạnh vào thế kỷ thứ VI với 10 vị đại luận sư danh tiếng. Ngài Vô Trước (Asaṅga) đã khéo léo hệ thống, kết hợp trọn vẹn hệ tư tưởng các kinh luận trước đó và hình thành các bộ luận như: Hiển dương thánh giáo luận, Đại thừa A Tì Đạt Ma luận, đặc biệt là Nhiếp đại thừa

luận, có thể nói đây là kiệt tác trong đời Ngài. Ngài Thế Thân là em của ngài Vô Trước sau khi được khuyên quay về Đại thừa đã tiếp bước phát triển và chú giải các tác phẩm của ngài Vô Trước và viết các bộ luận. Đến gần cuối đời Ngài viết tác phẩm Duy thức tam thập tụng luận. Đây là tác phẩm gồm ba mươi bài tụng tuy ngắn gọn nhưng nội dung phong phú và trở thành bảo điển trong hệ thống Duy thức. Do vì, khi Ngài viết xong 30 bài tụng Duy thức này vào lúc cuối đời nên chưa kịp giải thích. Sở dĩ có được sự giải thích chi ly như ngày nay là do mười vị Đại luận sư nối tiếp nhau chú giải. Mười đại luận sư ra sức chú giải và xiển dương các quyển luận ấy làm cho tông Duy thức phát huy cực điểm.

Có thể nói, kinh luận lập cước cho tông Duy thức gồm có sáu bộ kinh và mười bộ luận. Sáu bộ Kinh là: Đại phương quảng Phật hoa nghiêm kinh, Giải thâm mật kinh, Như Lai xuất hiện công đức kinh, Đại thừa A Tì Đạt Ma, Nhập Lăng-già kinh, Hậu nghiêm kinh; Mười bộ luận là: Du-già sư địa luận, Đại thừa bách pháp minh môn luận, Đại thừa ngũ uẩn luận, Hiển dương thánh giáo luận, Nhiếp đại thừa luận, Đại thừa A Tì Đạt Ma (tạp) tập luận, Biện trung biên luận, Nhị thập duy thức tụng, Duy thức tam thập tụng, Đại thừa trang nghiêm kinh luận, Phân biệt du-già luận.

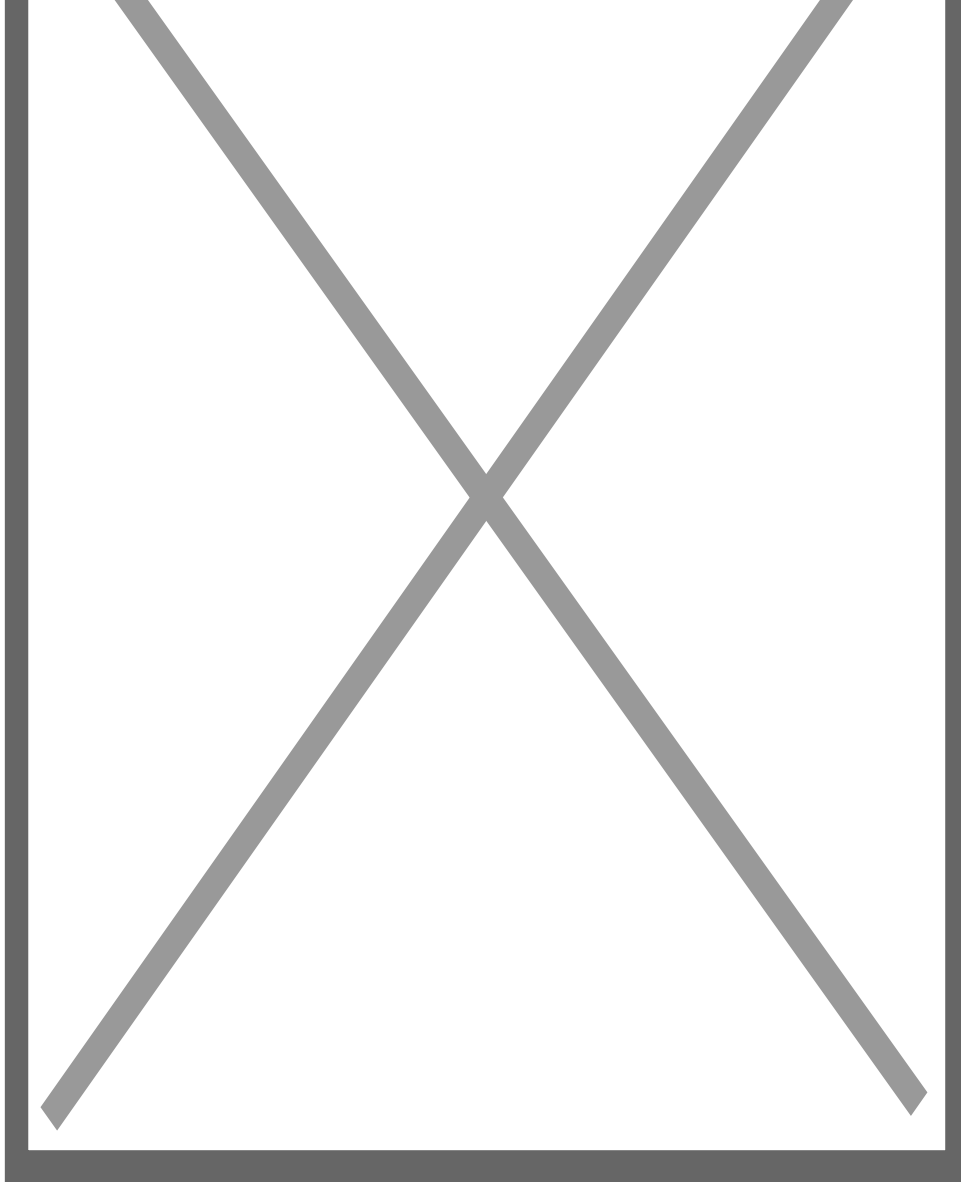
Tại Trung Hoa khoảng thế kỷ thứ VII, Ngài Huyền Trang đời nhà Đường sau khi du học Ấn Độ về cùng với các đệ tử đã xiển dương tư tưởng Duy thức khiến Duy thức tông chính thức trở thành một tông phái tại Trung Hoa. Mặc dù trước đó Duy thức học đã có từ thời Lục Triều nhưng chưa phát triển mạnh. Ngài Huyền Trang sau khi dịch Duy thức Nhị thập tụng và Duy thức Tam thập tụng liền hội ý tất cả mười bản luận giải của các luận sư Ấn Độ về Duy thức tam thập tụng để viết nên Thành Duy thức luận (Vijnapti-màtratà-siddhi), làm căn bản triết thuyết cho Pháp Tướng tông Trung Hoa. Ngài Khuy Cơ và Đại Thừa Đăng (một đại sư người Việt Nam) là hai đại đệ tử đã cộng tác với Huyền Trang trong công trình dịch thuật các bộ luận về Duy thức này. Sau khi Duy thức tông được hình thành thì luận giải, chú sớ về Duy thức của các bậc đại sư, nhà nghiên cứu ra đời rất nhiều. Đủ thấy sự quan tâm về Duy thức đối với nền Phật học ở Trung Hoa.

Ở Việt Nam ta, mặc dù Duy thức chưa chính thức trở thành một tông phái riêng biệt, nhưng học thuyết Duy thức lại được kế thừa, ứng dụng trong nhiều pháp môn tu hành của người Việt.

Theo nhận xét Giáo sư Lê Mạnh Thát khi viết lời giới thiệu trong sách Tìm hiểu nguồn gốc duy thức học của HT.Quảng Đại dịch thì tư tưởng Duy thức xuất hiện tương đối sớm, có thể từ thời thiền sư Thường Chiếu (?- 1203) chúng ta đã thấy thiền sư đề cập đến vấn đề Duy thức.

Trải qua chiều dài lịch sử Việt Nam với bao cuộc chiến tranh những tài liệu trước kia không còn nhiều. Từ thập niên 30 của thế kỷ XX (ảnh hưởng phong trào chấn hưng Phật giáo Trung Hoa của Thái Hư Đại Sư) đến nay những tài liệu về Duy thức mới dần được chú vị tổ sư, cao tăng, nhà học thuật nghiên cứu, phiên dịch, giảng dạy và truyền bá. Trong đó, những bậc tiền bối có công trong việc dịch thuật và truyền bá Duy thức học giai đoạn đầu theo chúng con được biết là Hòa Thượng Huyền Cơ mở trường dạy Duy thức học tại chùa Hưng Ký Hà Nội. Rồi Hòa Thượng Trí Độ (1894-1979) sư phụ của HT Trí Quang và HT Trí Quang Việt dịch bộ Thành Duy Thức luận của Ngài Huyền Trang để giảng dạy và bản Việt dịch về Duy thức của cư sĩ Tâm Minh - Lê Đình Thám.vv..Về sau, có các vị đại sư, cao tăng và học giả đã dịch thuật, chú giải, biên soạn Duy thức học tiếp nối công trình của chư vị tiền bối đi trước và đã in thành sách, giáo án cũng như các trang mạng điện tử để làm tài liệu cho hậu thế như:

[caption id="attachment_13266" align="alignleft" width="500"]

Duy thức

học[/caption]

Bản dịch của Tuệ Nhuận, tên tác phẩm là Duy thức (Tam thập luận tụng), xuất bản năm 1949. Tác phẩm có 194 trang tương đối chi tiết, vào những giai đoạn đầu thì đây là một trong những tác phẩm về Duy thức được nhiều sự quan tâm của các học giả.

Bản dịch của Giáo sư Thạch Đức, tên tác phẩm là Duy thức học (một trong những hệ thống triết học của Đại thừa Phật giáo), xuất bản năm 1953. Tác phẩm có 124 trang, nhà xuất bản Phật học đường Nam Việt. Tập sách này tóm tắt những bài giảng về Duy thức học mà thầy Thạch Đức đã giảng tại lớp Tam niên trung học của Phật học đường Nam Việt. Nội dung tác phẩm là Duy thức học gồm có 3 phần là: Đối tượng và phương pháp Duy thức học; Nhu yếu thành

lập Duy thức học; Những giải quyết của Duy thức học. Cuối sách là phần Phụ lục-Lợi ích của Duy thức học.

Bản dịch của Hòa thượng Thích Thiện Hoa, tác phẩm có tên là Duy thức học nhà xuất bản Tôn giáo (tái bản nhiều lần có chỉnh sửa) và được in trong bộ Phật học phổ thông (quyển 3). Trong sách Duy thức học có các bản hòa thượng Thiện Hoa dịch như sau:

Bản Việt dịch được đổi tên thành Duy thức nhập môn, hoàn thành vào ngày rằm tháng 6 năm Kỷ Hợi (1959). Hòa Thượng dịch từ Đại thừa bá pháp minh môn luận do Bồ tát Thế Thân (Thiên Thân) tạo luận, Huyền Trang chuyển từ Phạn ngữ qua Hán ngữ. Nội dung bản Duy thức nhập môn HT Thiện Hoa được chia thành mười bài cụ thể, mỗi bài giải thích rõ từng chi pháp trong 100 pháp, nội dung mỗi bài gồm có nguyên văn Hán Việt, dịch nghĩa và lược giải.

Bản Việt dịch từ tác phẩm Duy thức phương tiện đàm của tác giả Đường Đại Viên-một học giả lỗi lạc ở Trung Hoa. Bản dịch này rất dễ hiểu với người mới học, với lối văn chương bình dị và ví dụ thông thường gần gũi. Hòa thượng Thiện Hoa dịch xong năm 1955, ở Phật học đường Nam Việt.

Bản Việt dịch từ Luận A-đà-na thức do Ngài Thái Hư giảng và HT Thiện Hoa Việt dịch, dịch xong năm 1960. Nội dung quyển A-đà-na thức này chia làm tám phần là: nêu cái tên, định giới nghĩa, giải thích và chọn lựa, nêu cái thể, hội lại giải thích, chỉ những chỗ sai lầm, lập tôn chỉ và cuối cùng là chỉ cái dụng. Trong mỗi phần HT vẫn theo cách trình bày của bản dịch trên là nguyên văn chữ Hán, dịch nghĩa và lược giải.

Bản Việt dịch Duy thức tam thập tụng dị giải của ngài Thế Thân tạo luận, ngài Huyền Trang dịch nghĩa, Ông Đường Đại Viên giải gọn. Nội dung tác phẩm chia làm bảy bài khoá, thứ tự trong mỗi bài gồm có chánh văn Hán Việt, dịch nghĩa và lược giải tương đối ngắn.

Cuối sách Duy thức học này có Duy thức tam thập tụng chánh văn và hai biểu đồ về Duy thức. Duy thức tam thập tụng chánh văn chỉ đơn thuần có âm Hán Việt và nghĩa do HT Thiện Hoa dịch. Với những năm sáu mươi thì các bản dịch này là một trong những công trình đi đầu đáng trân trọng trong việc tìm hiểu duy thức học giai đoạn đầu ở Việt nam.

Bản Việt dịch của Tuệ Quang, tác phẩm được đề tựa là Duy thức học, hoàn thành năm 1964. Tác phẩm này là bản dịch được kế thừa từ ngài Trí Độ và ngài Huyền Cơ kết hợp sự nghiên cứu của tác giả. Đây là quyển sách trình bày về Thành duy thức luận một cách tổng thể. Nội dung tác phẩm gồm có mười bốn phần mỗi phần lại có nhiều đoạn nhỏ trong Thành duy thức để phân tích và giải

thích. Đây là tác phẩm kế thừa của những vị Hòa thượng có uy tín và được tác giả trình bày rõ ràng nên cũng được nhiều sự quan tâm của độc giả.

Bản dịch của HT Thích Tâm Giác tác phẩm mang tên là Duy thức học, xuất bản 1965. Tác phẩm này có hai quyển: thứ nhất là giảng nghĩa quyển Duy thức sơ học; thứ hai là giảng nghĩa quyển Duy thức phương tiện đàm.

Công trình của thiền sư Nhất Hạnh, tên tác phẩm là Vấn đề nhận thức trong duy thức, nhà xuất bản Lá Bối, xuất bản lần đầu năm 1969 và được tái bản nhiều lần cả trong và ngoài nước vào thời điểm đó. Nội dung tác phẩm gồm có ba phần lớn và phần phụ lục: Phần khái quát bàn về từ tướng nhập tánh, các tác phẩm căn bản và sơ lược lịch sử Duy thức; Phần hai là hành tướng nhận thức, trong đây Thiền sư giảng về những vấn đề như pháp, tướng, lượng, cảnh, tánh, thế giới thực tại và thế giới khái niệm, a lại da, mặt na, chủng tử và hiện hành, v.v...; phần ba có tên là con đường thể hiện, trong đây Thiền sư giảng về Duy thức, thực tại và khái niệm về thực tại, chân như, tam tự tánh, vô niệm, chuyển y, v.v...; Phần phụ lục có bản Tam thập tụng bằng Phạn ngữ và Hán ngữ.

Một tác phẩm đáng chú ý của thiền sư Nhất Hạnh là Duy biểu học giảng luận, xuất bản năm 1996. Tác phẩm gồm năm mươi bài tụng do chính Thiền sư Nhất Hạnh viết. Năm mươi bài tụng của Thiền sư Nhất Hạnh tuy mới nhưng lại cũ vì cách trình bày mới nhưng dùng những chất liệu cũ. Đây là kết quả của sự kế thừa Duy thức học có sự nghiên cứu và thực nghiệm của tác giả. Duy biểu học của Thiền sư Nhất Hạnh là sự kết hợp khéo léo những tư tưởng như: Duy thức tam thập tụng, Duy thức nhị thập tụng, Thành duy thức luận, Nhiếp đại thừa luận, Tam thập tụng chú (của Huệ An), Bát thức quy cũ tụng và một ít Hoa nghiêm huyền nghĩa của ngài Pháp Tạng. Năm mươi bài tụng Duy thức này là Duy thức viên giáo vì kết hợp tư tưởng Hoa Nghiêm *"một là tất cả tất cả là một"*. Đến hiện nay đây là tác phẩm Duy thức được sáng tác chứ không phải dịch từ những tác phẩm luận giải của Ấn Độ hay Trung Hoa. Với lời văn phong gần gũi dễ hiểu giúp người đọc dễ dàng tiếp cận tư tưởng Duy thức học.

Bản Việt dịch của Hòa Thượng Khánh Anh với tựa đề là Ba mươi bài tụng duy thức. Tác phẩm được dịch từ bản Duy thức tam thập tụng của ngài Thế Thân tạo luận. Bản dịch gồm chữ Hán, âm Hán Việt, dịch nghĩa và giảng giải. Phần dịch nghĩa tác giả không dịch thể kệ mà dịch bằng văn xuôi, trong nội dung bài giảng có những từ mang chất liệu ngôn từ xưa như *"hột giống, uôn đúc, A -lại-da còn gọi là thức để chứa (Tạng thức) lại có 3 nghĩa là: Biết chứa, Bị chứa và Chấp chứa"*. Nhưng không vì vậy mà là tác phẩm trở nên khó hiểu mà trái lại tác phẩm này rất được tiếp nhận ở giai đoạn ấy và hiện nay. Với văn phong gần với đời sống tu tập, phân tích chi tiết và uy tín của Hòa thượng đây cũng là một trong những tác phẩm được quan tâm.

Bản dịch của Hòa Thượng Thích Thuyền Ấn, đây là tài liệu học tập lớp Cao học triết của Đại học Văn khoa viện đại học Vạn Hạnh, niên khóa: 1972-1973). Tên tác phẩm là Duy thứ tam thập tụng. Nội dung bản dịch có bốn ngôn ngữ để sinh viên có sự so sánh đối chiếu. Hòa Thượng Thuyền Ấn đã phiên âm lại bằng phiên âm mẫu tự quốc tế, từ nguyên bản chữ Sanskrit của Trimsika do Sylvain Lévi ấn hành tại Paris năm 1925, kèm với bản tiếng Anh do Hòa Thượng Thích Thuyền Ấn dịch thẳng từ nguyên bản Sanskrit của Bồ tát Vasubandhu; ghi thêm bản dịch chữ Hán Duy thức tam thập tụng của Ngài Huyền Trang đã dịch thẳng từ nguyên bản Sanskrit. Còn bản Việt dịch là Hòa Thượng Thích Thuyền Ấn dịch từ bản dịch Hán văn của Ngài Huyền Trang.

Bản dịch của Hoà Thượng Thích Quảng Liên, tên tác phẩm là Duy Thức Học, xuất bản năm 1972, tác phẩm có 164 trang, nhà xuất bản Tu viện Quảng Đức. Đây là một trong những tác phẩm chi tiết và đầy đủ với lối trình bày rõ ràng làm cho đọc giả dễ tiếp cận những năm 70. Vào thời điểm đó thì đây cũng là một trong những bản dịch đầy đủ đáp ứng nhu cầu học thuật giai đoạn tác phẩm ra đời.

Thích Thiện Ngôn biên soạn Giáo trình Duy thức học cương yếu, xong vào mùa đông năm 1990. Nội dung có ba phần là: Phần thứ nhất, giới thiệu tổng quát truyền thừa Duy thức; Phần thứ hai luận bàn nhiều vấn đề. Đơn cử những vấn đề trong phần hai là gợi ý khi học môn Duy thức, giới thiệu tâm vương tâm sở, luận về ba cảnh, ba lượng, bốn duyên, ba tự tánh, ba vô tánh, luận về bốn phần của thức, luận về danh nghĩa chủng tử, ba loại phân biệt, sở y, sinh duyên, năm lớp quán Duy thức, ngũ vị, chứng và chấp, hạnh vị của bồ tát đạo và thập địa bồ tát. Cuối cùng là phần kết và phụ lục. Đây là một trong những tác phẩm cho đọc giả có cái nhìn tổng thể về Duy thức trên nhiều phương diện mà không đi vào phân tích hay dịch quá kỹ về các bản luận thuộc hệ tư tưởng Duy thức.

Tác phẩm của Hoà Thượng Thích Nguyên Ngôn là Duy thức học cương yếu, được hoàn thành mùa đông năm 1990. Tác phẩm có ba phần chánh: Phần một là giới thiệu tổng quát truyền thừa duy thức học; Phần hai là gợi ý khi học môn duy thức; Phần ba là giới thiệu tâm vương và tâm sở. Trong đó phần ba được chia làm 15 bài cụ thể và chi tiết.

Bản soạn của Tỳ kheo ni Như Thanh, tác phẩm đề tựa là Duy thức học, xuất bản năm 1991. Nội dung tác phẩm gồm bốn chương: chương một là nguồn gốc Duy thức, chương hai là nhận thức tư tưởng của duy thức học, chương ba là việc giáo dục của Duy thức học, chương bốn là giảng luận bổ túc và phần kết luận. Đây là một tác phẩm tương đối chi tiết và Duy thức học được nhìn ở nhiều góc độ khác nhau.

Bản Việt dịch của Tỳ kheo ni Huyền Huệ, tên tác phẩm là Bát thức quy củ tụng trang chú, ấn hành năm 1993, tác phẩm có 242 trang. Quyển sách của Tỳ kheo ni Huyền Huệ gồm có ba bản dịch là Bát thức quy củ tụng trang chú do Ngài Huyền Trang tạo luận và Thái Hư Đại sư hiệu đính; Luận đại thừa bách pháp minh môn chú ngôn dịch từ tác phẩm do ngài Khuy Cơ chú giải và Sa môn Minh Dục chú ngôn; Luận quán sở duyên duyên trực giải do ngài Trần Na tạo luận, ngài Huyền Trang dịch và ngài Trí Hút giải. Nội dung mỗi phần có chánh văn âm, chánh văn nghĩa, trực giải và cuối mỗi phần có chú thích tỉ mỉ.

Bản Việt dịch của Tỳ kheo ni Huyền Huệ, tác phẩm tên là Luận duy thức tam thập tụng thích lược, năm 2002 tác phẩm được hoàn thành. Bộ luận này tuy ngắn gọn mà nghĩa lý sâu xa nhất là năm ngôi vị tu chứng của Duy thức. Trong tác phẩm này có hai điểm đặc biệt là: Tác giả đã cố gắng dịch sát nghĩa bản gốc để tiện làm tư liệu cho người sau; Sự xúc tích của bộ luận làm cho người đọc khỏi ngại vì văn nhiều rườm rà.

Bản dịch của HT.Thích Thiện Siêu, tên tác phẩm là Thành duy thức luận, dịch xong vào mùa An cư P.L. 2539 - 1995. Nguyên nhân Hòa Thượng chọn bộ luận này là vì: Bộ luận Thành Duy Thức này là bộ luận cương yếu của môn Duy thức học, trình bày lý Duy thức theo luận pháp nhân minh với những từ ngữ mới lạ, giản ước, nghĩa lý khúc chiết. Nội dung bản dịch của Hòa Thượng được chia thành 5 phần lớn, tác phẩm có 560 trang, phân tích tỉ mỉ, đầy đủ từng chi tiết nhỏ, dễ hiểu. Trong phần phụ lục có Duy thức tam thập tụng chữ Phạn, chữ Hán và chữ Việt riêng biệt từng phần. Ở phần chú thích tác giả làm rõ thêm một số vấn đề góp phần làm sáng nghĩa thêm cho tác phẩm. Đây là bản dịch căn yếu dành cho ai muốn đi sâu nghiên cứu Duy thức học.

HT.Thích Thiện Siêu còn có tác phẩm tên là Thức Biến, do Viện nghiên cứu Phật học sưu tập những bài viết, các bài giảng của Hòa Thượng. Có bài được viết, được đăng tải trong các tạp chí Phật học (bốn, năm chục năm trước); có bài được giảng cách đây năm bảy năm... Tuy thời gian không liên tục nhưng nội dung rất phong phú và đa dạng, hoàn thành năm 2002. Nội dung được sắp xếp theo ba phần: Các bài nghiên cứu giới thiệu về duy thức học, các bài thuyết giảng Phật Pháp và các bài tưởng niệm của chư Tôn giáo phẩm và niệm vãng của Phật tử. Do vậy chỉ có những phần đầu là đề cập đến duy thức cũng tương đối gần gũi dễ hiểu.

Một tác phẩm khác của HT.Thích Thiện Siêu là Đại cương luận câu xá, hoàn thành năm 28/11/1991. Câu Xá luận là một trong mười bộ luận nền tảng cho hệ thống Duy thức hình thành.

Bản Việt dịch của HT.Thích Thắng Hoan, tên tác phẩm là Bát thức quy củ tụng, hoàn thành năm 1996. Quyển Bát thức quy củ tụng này được dịch theo lối thoát văn. Nghĩa là chỉ lấy ý tưởng của Duy thức học để diễn giải bằng cách cô đọng vào trong quyển sách này hơn là dịch theo văn pháp của Trung Hoa. Nơi bản dịch này, tác giả chủ trương lấy ý hơn lấy lời, cho nên sự giải thích trong đây nhằm soi vào những chỗ tối nghĩa, đồng thời sắp xếp lại theo chiều diễn tiến để cho ý tưởng Duy thức được dễ hiểu hơn.

Tác giả này còn có tác phẩm Khảo nghiệm duy thức học (tâm lý học thực nghiệm) hoàn thành năm 1998. Nội dung tác phẩm này dựa theo sự phân loại của Duy Thức Phương Tiện Đàm do cư sĩ Đường Đại Viên sáng tác và có thêm bớt đôi mục. Tác phẩm này được chia làm hai phần là: Phần phân tích là phần mổ xẻ chi ly từng loại một của các pháp để nghiên cứu về tính chất, giá trị và ý nghĩa của môn Duy thức học; Phần tổng hợp là phần giải thích sự hỗ trợ lẫn nhau giữa các loại, các yếu tố trong cộng đồng duyên sinh của vạn pháp hiện khởi. Biên soạn nội dung quyển Khảo nghiệm duy thức học này, tác giả căn cứ theo quyển Duy thức học của ngài Thạc Đức và quyển Nhận thức duy thức học của ngài Nhất Hạnh để diễn giải. Ngoài ra, còn nương theo tinh thần của Ni sư Phật Oánh trong quyển Bát thức quy củ tụng và quyển Duy thức tam thập tụng của Tuệ Nhuận để phát huy tư tưởng theo đường hướng nhận thức mới.

Ngoài ra, HT.Thích Thắng Hoan còn biên soạn tác phẩm Vạn pháp qua cái nhìn của duy thức, hoàn thành năm 2018. Tác phẩm dựa trên những điểm đặc thù nơi tư tưởng siêu phàm của Duy thức tông và Pháp tướng tông gom góp và sắp xếp theo tiến trình khoa học tạo thành tác phẩm. Lập luận để giải thích chủ đề bằng phương pháp nhân minh luận nhằm mục đích làm sáng tỏ lập trường. Điều đáng chú ý trong tác phẩm là từng loại chủ đề đều được giải thích qua hình thức thí dụ giúp người đọc dễ tiếp cận hơn.

Năm 2019 HT.Thích Thắng Hoan dịch lại Duy thức tam thập tụng của Bồ tát Thế Thân. Nội dung tác phẩm theo thứ tự âm Hán Việt, giải thích từng từ trong bài tụng, nghĩa bài tụng và cuối cùng là giải thích ngắn gọn. Trong phần giải thích ngắn cũng có phân tích kỹ một số từ đặc thù khó hiểu như tâm sở thiện, tâm sở biến hành, tùy phiền não..v.v. Bản dịch này do có giải thích từng chữ Hán Việt thành Việt nên với những ai mới tiếp cận chữ Hán sẽ dễ hiểu khi Việt dịch của từng bài kệ. Đây là một trong những bản tương đối ngắn gọn giúp người mới tiếp cận Duy thức có cái nhìn khái lược nhất.

HT.Thích Thắng Hoan còn có tác phẩm Duy thức đơn giản (Duy thức giản giới), dịch xong năm 2014. Tác phẩm có phần giải thích và đặc biệt có những biểu đồ về duy thức. Đây cũng là một trong những hướng tiếp cận mới về duy thức.

Pháp sư Từ Thông soạn dịch tác phẩm Duy thức học yếu luận tại Thảo Bối Am, mùa Đông năm kỷ mao 1999, Pháp sư Từ Thông Việt dịch từ tác phẩm bằng chữ Hán của ngài Thế Thân. Trong tác phẩm này, Pháp sư Từ Thông soạn theo lối giáo án để triển khai, cho nên trong đây có phần phiên dịch, giải thích thuật ngữ, yếu luận. Vì là Duy thức học yếu luận nên không luận rộng mà chỉ viết súc tích. Phần giải thích thuật ngữ tuy không có đối chiếu các ngôn ngữ khác nhưng tương đối dễ hiểu và chi tiết.

Bản lược giải của Thích Trí Châu, Duy thức tam thập tụng lược giải, hoàn thành vào mùa Phật đản năm 2003. Nội dung tác phẩm thầy Trí Châu trình bày hết phần phiên âm của ba mươi bài tụng rồi mới đến phần giới thiệu các thức biến trong Duy thức học. Đến đây, người đọc có cái nhìn tổng thể về nội dung Duy thức tam thập tụng và sơ lược hành trạng các thức theo Duy thức học. Sau đó, tác giả mới đi vào phân tích chi tiết từng bài kệ và phân chia thứ lớp rất cụ thể và dễ hiểu. Ví dụ chương hai là đại cương A lại da thức: trước tiên tác giả giảng giải tổng thể về thức A lại da sau đó là nêu bài tụng thứ ba trong Duy thức tam thập tụng có phiên âm, dịch nghĩa và cuối cùng là giải thích bài tụng.. vv. tương tự với các chương khác. Lối phân chia thứ tự trong tác phẩm này giúp người đọc dễ tiếp cận nội dung.

Bản Giảng giải của HT.Thích Huyền Vi, được in trong tập Những dòng sữa pháp (tập III) tên tựa đề là Giảng giải duy thức tam thập tụng, xuất bản năm 2003, nhưng Ngài đã giảng từ năm 1984. Đây là một tác phẩm khá dài và chi tiết tỉ mỉ, tác phẩm có trên 750 trang. Phân tích tường tận từng thức a lại da, mặt na đến ý thức và năm thức đầu. Bản dịch này dùng văn nói dễ hiểu, lối hành văn lập đi lập lại mục đích để người đọc dễ thấm nhuần, cách phối hợp linh động tinh vi đưa người đọc từ duy thức môn sang giáo lý kinh điển. Đây là một bản đồ quý giá cho tất cả những ai muốn hướng về con đường giải thoát, thích hợp những vị có trình độ sơ cơ, bình dân mà khuynh hướng dung hòa với thời đại khoa học thực nghiệm.

Bản dịch của Tỳ kheo Thiện Hạnh, tên tác phẩm là Duy thức học (gồm Bát thức quy củ tụng và Tam thập tụng), do ngài Thế Thân tạo luận và Huyền Trang dịch tiếng Trung Hoa. Tác phẩm được hoàn thành thành vào mùa an cư năm 2005 tại tổ đình Từ Hiếu. Trong phần nội dung trước khi dịch giảng hai tác phẩm nói trên, tác giả có phần khái quát đại cương về Duy thức học với lịch sử khởi nguyên và sự phát triển truyền thừa của Duy thức. Trong nội dung dịch giảng hai bản Duy thức có phần chữ Hán, phiên âm, việt dịch và giải thích. Đây là bản dịch dễ đối chiếu, phần giải thích tương đối chi tiết và cụ thể.

Bản Việt dịch của HT.Thích Phước Sơn, tác phẩm có tựa đề là Phương pháp khoa học của duy thức (Duy thức khoa học đích phương pháp), nhà xuất bản

Phương Đông, năm 2007 tác phẩm được hoàn thành tại Thiền viện Vạn Hạnh. Tác phẩm này dịch từ Duy thức đích khoa học phương pháp của ông Đường Đại Viên. Nội dung bản dịch có ba chương. Trong đó, chương một là do tác giả soạn và chương hai và ba là bản dịch từ tác phẩm của ông Đường Đại Viên. Tác phẩm này có tính thực tiễn, khúc chiết rất phù hợp nền văn minh khoa học hiện đại.

Tác phẩm soạn dịch của Giải Minh được đề tựa là Duy thức tam thập tụng dị giản, NXB Phương Đông, hoàn thành vào mùa an cư năm Đinh Hợi (2007). Nội dung bản dịch này gồm hai phần là bản dịch Duy thức tam thập tụng dị giản và bản dịch Đại thừa bách pháp minh môn luận giản nghĩa. Trong hai bản dịch đều có phần Hán tự, âm, nghĩa và giảng giả có chú thích tương đối dễ hiểu.

Bản dịch khác của Giải Minh (soạn dịch), tựa đề tác phẩm là Tân duy thức luận, NXB Phương Đông, hoàn thành vào năm 2009. Nội dung tác phẩm có phần duyên khởi, nguyên văn Tam thập tụng có chữ Hán, âm, dịch nghĩa và có giảng giải, đặc biệt có phụ bản Hán văn. Bản dịch này dịch giả bám sát vào nguyên tác để diễn dịch đồng thời chú thích được những từ khó là sáng nghĩa một số vấn đề liên quan.

Một tác phẩm nữa của Giải Minh (soạn dịch), tên tác phẩm là Duy thức triết học, NXB Phương Đông, hoàn thành vào mùa đông năm tân mao 2011. Giải Minh soạn dịch từ bản của ngài Chân Đế (Paramartha) trước tác. Nội dung tác phẩm gồm ba phần là: Các loại triết thuyết đương thời, duy thức triết học và phần phụ khảo. Khi ngài Giải Minh soạn dịch thì đưa phần duy thức triết học lên đầu vì cho rằng đó là phần quan trọng giúp nêu rõ tâm sinh lý con người và tính chất thực thể của nó. Trong phần chuyển dịch chữ Hán, tác giả dựa vào bản dịch của Hòa Thượng Khánh Anh và bám sát vào nguyên tác và ngôn ngữ cũng rất gần với bản gốc. Trong phần cuối của sách tác giả có chuyển dịch Duy thức nhị thập tụng của Ngài Thế Thân. Như vậy, ngoài lời tựa và tác giả bộ luận thì trong phần nội dung tác phẩm của Giải Minh gồm năm phần như sau: khái quát về duy thức học, nhận xét giữa duy thức triết học và triết học hiện thời (TK XIX), duy thức triết học quan, các loại triết học và nguyên tác Duy thức nhị thập tụng. Những phần trên tương đối đầy đủ và dễ hiểu. Trong phần năm nguyên tác Duy thức nhị thập tụng tác giả có đề cập chữ Hán, âm, nghĩa, luận giải và lược giảng đầy đủ. Nhìn chung, đây là một tác phẩm giúp người đọc có cái nhìn bao quát về Duy thức với sự khái quát đồng thời có sự so sánh với triết học hiện đại cộng thêm phần duy thức triết học quan. Ngoài ra, Giải minh còn có những bản dịch liên quan duy thức nữa như là: Tân duy thức luận, Duy thức dị giản và Duy thức tam thập tụng.

Bản Việt dịch và chú của HT.Tuệ Sĩ, tên tác phẩm là Luận thành duy thức, dịch từ tác phẩm Thành duy thức luận của ngài Huyền Trang, ba ngày sau

thanh minh năm mậu tí (2008) tác phẩm được hoàn thành tại Am Thị ngạn. Thành duy thức luận là tên gọi chung của hai tác phẩm nhị thập tụng và tam thập tụng trong đó tác giả chứng minh tất cả tồn tại chỉ là thức. Đến thời buổi hiện tại đây là bản dịch về Luận thành duy thức tương đối chi tiết, đầy đủ, chuyên sâu và gần với bản gốc nhất. Nếu hành giả lựa chọn một bản dịch để nghiên cứu tỉ mỉ và chuyên sâu về Duy thức thì đây là bản Việt dịch cần yếu để tham khảo. Tuy vậy, vì quá chi tiết và chuyên sâu nên những ai mới giai đoạn đầu bước vào tìm hiểu sẽ rất khó tiếp cận với bản dịch này.

Thích Long Vân soạn dịch tác phẩm có tên là Luận đại thừa bách pháp, năm 2008 tác phẩm được hoàn thành tại Vĩnh Long. Chủ đích đầu tiên soạn bản dịch này là dùng làm giáo trình giảng dạy tại các trường Trung cấp Phật học. Tác phẩm chủ yếu giải thích Đại thừa bách pháp của ngài Thế Thân và tham khảo bản dịch Duy thức nhập môn của Hòa thượng Thiện Hoa. Nội dung được chia làm 21 bài giải thích chi tiết 100 pháp và các từ khó liên quan.

Thích Phổ Huân có tác phẩm Thức biến hiện (Một trăm pháp duy thức), xuất bản năm 2011. Nội dung sách được chia làm hai phần, phần đầu từ chương một đến chương tám với nội dung tìm hiểu về trăm pháp học duy thức; Phần hai từ chương chín đến hết là những bài luận chia xẻ về cách nhìn, cách tư duy trong hoàn cảnh đời sống thế gian và con người, đối với môn Duy thức học.

Bản dịch của cư sĩ Lê Hồng Sơn, tên tác phẩm là Luận đại thừa 100 pháp, do Ngài Thế Thân soạn, NXB Hồng Đức, Lê Hồng Sơn dịch xong 2/9/ 2013. Biết rõ 100 pháp là bước đầu biết cách tu tâm vì nó cho ta biết nguyên nhân, hành tướng và kết quả của bất cứ tâm sở nào đang vận hành trong ta. Tác phẩm được chia là 22 chương, trong mỗi chương có phần chữ Hán, âm, nghĩa và giải thích đầy đủ.

Bản Việt dịch của Lê Hồng Sơn, do Vu Lăng Ba giảng giải, tên tác phẩm là Pháp tướng tông (Duy Thức tam thập tụng), hoàn thành năm 2013. Nội dung tác phẩm chia làm 12 chương chi tiết và cụ thể, bản dịch có 237 trang. Nội dung đầy đủ chữ hán, phiên âm Hán Việt, dịch nghĩa cũng như giảng giải lồng ghép giải thích một số từ quan trọng. Đây cũng là một trong những bản dễ tiếp cận với những ai bước đầu tìm hiểu về Duy thức.

Bản dịch của cư sĩ Quảng Minh, tên tác phẩm là Bát thức quy củ tụng trang chú. Đây là tác phẩm được dịch từ tác phẩm Bát thức quy củ tụng trang chú của ngài Huyền Trang và được Đại sư Thái Hư hiệu đính. Cư sĩ Quảng Minh hoàn thành năm 1987 chỉnh lần thứ nhất năm 2002, sau đó đưa lên các trang mạng Phật giáo năm 2007 đến năm 2016 hiệu đính lần hai có thêm một số chú thích và chỉnh sửa sai lầm. Đây là một tác phẩm tương đối đầy đủ và tỉ mỉ, nội dung

có chữ Hán, âm Hán Việt, dịch và giải thích từ giảng nghĩa rộng và chú thích những từ ngữ rất kỹ.

Tác phẩm của HT.Thích Thiện Toàn có tên Nghiên cứu về duy thức học, xuất bản năm 2018. Mục đích đầu tiên của tác giả là làm giáo án giảng dạy vì trong quá trình giảng dạy Cao đẳng và Trung cấp Phật học ở Quảng Nam và Đà Nẵng do nhận thấy tài liệu còn hạn chế. Nhằm đáp ứng nhu cầu dạy và học nên tác phẩm Nghiên cứu về duy thức học ra đời. Quyển sách này là tổng hợp những giáo án gồm bốn phần là: Duy thức nhập môn, Bát thức quy củ tụng, Duy thức hai mươi bài tụng, Duy thức ba mươi bài tụng.

Bản của Thuận Bạch biên dịch mang tựa đề là Duy thức tam thập tụng, NXB Hồng Đức, năm 2019. Tác phẩm dịch từ bản Anh ngữ do tác giả Ben Connelly. Đây là một trong những tác phẩm song ngữ Anh -Việt chi tiết và cụ thể. Tác phẩm gồm có hai tập với 30 phần mục khác nhau, mỗi phần rất gần với cuộc sống hằng ngày và đời sống tu tập. Tuy tác phẩm không ra ngoài nội dung Duy thức tam thập tụng nhưng cho ta có góc nhìn mới về sự tu tập và ứng dụng Duy thức trong cuộc sống. Trong phần nội dung có 30 bài tụng bằng chữ Hán và âm Hán Việt để người đọc dễ đối chiếu.

Khánh Hoàng có tác phẩm tựa đề Vài nét về thiền định trong tam giới qua duy thức học, hoàn thành năm 2020. Bài viết mang tính học thuật, lý thuyết, tổng hợp, cảm nhận, suy luận chủ quan của tác giả nên chỉ có tính cách dùng để tham khảo. Tác phẩm Vài nét về thiền định trong tam giới qua duy thức học dựa trên một số kinh luận như Du già sư địa luận, Duy thức tam thập tụng, kinh Thủ lăng nghiêm.

Bản dịch của sư cô Đoan Nghiêm (đệ tử của Thiền sư Nhất Hạnh), tên sách là Sự vận hành của tâm viết về Duy biểu học, hoàn thành năm 2021. Sư cô Đoan Nghiêm đã sử dụng từ ngữ dễ hiểu, gần gũi, phối hợp với hình ảnh và những ví dụ thực tế, để ai cũng có thể chạm được vào tư tưởng này.

Bản thực giải của Thích Hạnh Tuệ, tác phẩm có tên là Duy thức tam thập tụng thực giải, sơ thảo dùng để giảng dạy từ năm 2008, xuất bản năm 2018. Tác phẩm gồm 30 bài, mỗi bài tương ứng một bài kệ trong Duy thức tam thập tụng. Nội dung mỗi bài có âm Hán Việt, dịch nghĩa và thực giải. Tác phẩm Duy thức tam thập tụng thực giải có cách giải thích chân thực, đơn giản dễ hiểu, dễ nắm bắt, dễ thực hành trong cuộc sống giống như tên gọi “thực giải” của tác phẩm. Việc diễn dịch một phạm trù triết học khó hiểu thành dễ hiểu và cô đọng là một việc làm vô cùng khó khăn nhưng tác giả đã làm được điều đó. Trong xã hội ngày nay, với nhịp sống ngày càng nhanh thì việc đọc những tác phẩm ngắn gọn là sự lựa chọn của phần lớn độc giả muốn có khái niệm cơ bản đầu tiên về

duy thức. Tác phẩm Duy thức tam thập tụng thực giải là một trong những tác phẩm đáp ứng được nhu cầu thời đại đó. Tác phẩm tuy ngắn gọn nhưng dễ hiểu và dễ thực hành giúp cho hành giả có khái niệm về tư tưởng Duy thức học đồng thời có thể áp dụng trong cuộc sống chính mình.

Bản Việt dịch và chú thích của Tỳ kheo Thích Thiện Nhơn, tên tác phẩm là Luận duy thức tam thập tụng lược giảng. Đây là tác phẩm sử dụng ngôn ngữ hiện đại để diễn tả về Duy thức và sự phân chia các phần có thứ lớp nên cũng tương đối dễ hiểu. Ở phần tổng quát người đọc sẽ có cái nhìn tổng quan về lịch sử truyền thừa của duy thức từ Ấn Độ, Trung Quốc và Việt Nam. Đồng thời trong phần này tác giả giới thiệu sơ lược về Duy thức với định nghĩa, chỗ y cứ, nội dung tư tưởng Pháp tướng tông....và kết quả tu tập theo Duy thức. Trong phần nội dung giảng giải Duy thức Tam thập tụng cũng theo thứ tự chánh văn đến dịch nghĩa, lược giảng và đại ý mỗi bài kệ. Phần phụ lục cuối sách có Duy thức tam thập tụng bằng Anh ngữ, Hán ngữ và Việt ngữ tiện cho việc đối chiếu nghiên cứu.

Ngoài ra, còn rất nhiều bậc Đại sư, nhà nghiên cứu, dịch giả, giảng luận, về duy thức học như: HT.Thiện Tâm, HT.Kim Cương Tử, HT.Thiên Ân, HT. Thanh Kiểm, HT.Chơn Thiện, TT.Giác Trí, HT.Thiện Toàn, NT Hải Triều Âm Huyền Huệ, NT Như Thanh, TT Tâm Thiện, Cư sĩ Lê Sơn Phương Ngọc, Minh Thiện Trịnh Chính, Dương Đình Tùng, Nguyễn Hồng, Quảng Minh, Thích Thiện Minh, Thích Nguyên Pháp, Thích Quảng Đại...Một số bản Việt dịch về Duy thức của Linh sơn pháp bảo đại tạng kinh do hội Văn hóa Giáo dục Linh Sơn Đài Bắc xuất bản; Hiện nay Duy thức học đang được giảng dạy phổ biến tại các trường Phật học từ trung cấp Phật học, cao đẳng Phật học đến Học viện và sau Đại học ở các tỉnh thành của Việt Nam; ngoài ra còn có luận án Tiến sĩ, các bài tiểu luận của sinh viên Học viện, cao đẳng, lớp Cao cấp giảng sư phía Nam... các bài viết liên quan Duy thức trên các trang mạng điện tử..v.v.

Đối với các bộ kinh luận lập cước cho Duy thức học cũng được một số bậc cao Tăng, các nhà học Phật, nhà nghiên cứu cũng đã Việt dịch lại như: Kinh Đại phương quảng Phật hoa nghiêm có bản dịch của Hòa thượng Thích Trí Tịnh, Thích Minh Định, Nguyễn Hồng Dũng.vv..; Kinh Giải thâm mật có bản dịch của Hòa thượng Thích Trí Quang, TT Thích Pháp Quang,.vv. và một số bộ kinh khác. Luận Câu xá có bản dịch của Hòa thượng Thiện Siêu, Hòa thượng Tuệ Sĩ, Hòa thượng Minh Châu, Đạo Sinh, Phước Nguyên,.vv..; Luận Du già sư địa có bản dịch của Sa môn Thích Phổ Giác và cư sĩ Trần Pháp Nhạc, Nguyễn Huệ, Thích Tâm Châu, Thích Pháp Chánh, .vv.. ; Luận nhiếp đại thừa có bản dịch của Hòa thượng Thích Trí Quang, Thiền Sư Nhất Hạnh, Nguyễn Hồng,.vv..; Luận đại thừa trang nghiêm kinh có bản dịch của Quảng minh và một số vị khác; và một số bộ luận khác lập cước Duy thức học cũng được Việt dịch.

Như vậy, Duy thức học được trở thành một hệ thống riêng biệt như hôm nay đã phải trải qua thời gian hàng nhiều thế kỷ với sự tiếp nối trí tuệ, tu tập, thực nghiệm của chư vị tổ sư, tiền bối như đã trình bày ở trên. Đức Phật xuất hiện nơi cõi Ta bà này là để chỉ cho chúng sinh thấy khổ và con đường đưa chúng sinh đến trạng thái tâm thức vắng mặt tất cả khổ đau, con đường ấy cốt yếu ở sự chuyển hóa tâm thức, thành tựu trí tuệ giác ngộ. Gần năm mươi năm thuyết pháp của Thế Tôn cũng không ngoài mục đích ấy chỉ khác nhau ở chỗ là tùy vào căn cơ và hoàn cảnh mà có nhiều phương pháp tu tập. Duy thức là một giáo lý như bao nhiêu giáo lý khác được đức Phật tuyên thuyết và được hòa hợp trong Tam tạng kinh điển. Về sau, chư vị tổ sư như Ngài Di Lặc, Vô Trước, Thế Thân, Huyền Trang,..v.v. đã phát triển tư tưởng Duy thức tạo thành một trong những tông phái lớn của Phật Giáo Đại thừa. Sau đó, Duy thức được truyền bá trên nhiều quốc gia như Ấn Độ, Trung Quốc, Việt Nam,..v.v. Ở Việt Nam ta, Duy Thức học rất được các bậc Đại sư, Tăng già, nhà nghiên cứu, cư sĩ, học giả quan tâm. Các tác phẩm dịch thuật, chú giải, giảng luận, giáo án giảng dạy, tiểu luận, bài viết liên quan đến Duy thức xuất hiện rất sớm và càng lúc càng nhiều về sau.

Nhìn một cách tổng thể, từ thập niên 30 của thế kỷ XX đến nay, các đại sư tác gia, học giả đối với Duy thức học luôn dành sự quan tâm đặc biệt, thể hiện cả ở số lượng tác phẩm, cũng như sự đa dạng, phong phú về mặt nội dung. Trên con đường tìm về chính mình, nghiên cứu về tâm thức là một thực tế cần phải được thỏa mãn và Duy thức học là một trong những phương pháp hữu hiệu để nghiên cứu về vấn đề này. Khi so sánh các tác phẩm được dịch thuật và quan tâm giảng giải ở Việt Nam, chúng ta thấy rõ, Duy thức tam thập tụng của Bồ tát Thế Thân là bản luận được quan tâm nhiều nhất so với những bản luận về Duy thức khác. Duy thức tam thập tụng không những trình bày tất cả khía cạnh của tâm thức mà còn hiển bày ra được lý nhất thiết pháp duy tâm tạo. Từ đó đưa ra phương pháp tu tập thiền định, nương vào hiện tượng của các pháp mà nhập được vào thể tánh chân như. Vì thế mà quyển luận này được các nhà dịch thuật, luận giải ở Việt Nam quan tâm hơn cả. Cho nên, một số học giả đã nhận định Duy thức tam thập tụng được xem như là kim chỉ nam định hướng cuộc hành trình nhận thức khỏi bị lầm đường lạc lối khi vào khu rừng Duy thức.

Với khối óc nhỏ và tầm nhìn hạn hẹp của chúng con khi đối diện với những công trình nghiên cứu đồ sộ về Duy thức học ở Việt Nam từ đầu thế kỷ XX đến nay, thì khó thể nhìn được toàn diện. Những tác phẩm dịch thuật, chú giải, giảng luận, bài viết.v.v., mà chúng con trình bày trên đây chắc hẳn chưa bao quát hết những công trình về Duy thức học nói chung, Duy thức tam thập tụng nói riêng, mà chư vị cao tăng tiền bối đã dày công xây dựng. Bài khảo cứu về sự tiếp nhận Duy thức học của chúng con chỉ là kế thừa những thành tựu nghiên cứu về Duy thức học của các bậc cao Tăng, học giả đi trước, bước đầu phác

thảo một bức tranh tiếp nhận với một số tác phẩm tiêu biểu có ảnh hưởng nhiều đến nền Duy thức học ở Việt Nam trong hơn một thế kỷ qua với mong muốn nhỏ bé như một viên gạch lót đường cho những công trình nghiên cứu toàn diện hơn về lịch sử tiếp nhận Duy thức học ở Việt Nam ta.

Tác giả: **TS Thích Hạnh Tuệ - SC Thích nữ Trung Hiếu**